

О. М. ХОЛОДЬОН

Інститут української мови Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Електронна пошта: kholodonolena@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7546-6479>

МЕТАТЕКСТОВІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ ДІАЛЕКТНОСІЇВ СХІДНОГО ПОЛІССЯ: ДІАЛЕКТНЕ МОВЛЕННЯ

У статті порушено проблему вивчення феномену діалектної особистості та проаналізовано східнополіський діалектний матеріал, що свідчить про актуалізацію метамовної свідомості діалектоносіїв. Територія Східного Полісся межує з білоруською та російською мовами, на пограниччі яких науковці спостерігають особливий «сплеск» метамовної активності, хоча й зазначають, що метатекстові висловлювання діалектоносіїв не частотні в повсякденному спілкуванні. Встановлено, що метатекстові висловлювання в діалектній комунікації виникають спонтанно за умови порушення мовної норми співрозмовником / мовцем, розуміння опозиції «свій» — «чужий», переселення діалектоносіїв в інше мовне середовище і спровоковано — внаслідок прямих запитань експлоратора. Метатексти акумулюють знання, уявлення, судження про мову, елементи її структури, їхні функційні особливості, про норми вимови, слововживання тощо. У досліджуваних говірках зафіксовано вияви опозицій 1) «українська літературна мова (або діалектне мовлення, яке, на думку діалектоносіїв, наближене до літературної мови)» — «діалектне мовлення», 2) «мовлення міста» — «мовлення села», 3) «мовлення освічених людей» — «мовлення селян», яке відбиває народну класифікацію ідіомів. Визначено, що діалектоносії, осмислюючи діалектне мовлення, вказують на його локальність, своєрідність (напр.: *га'монит' па-с'войему, па-с'войему разга'вар'уйем, тара'торим па-с'войему*), змішаність, переплетеність різних мовних елементів (напр.: *м'ешана мова, мова п'утана, п'ремис'*), а також на мовну належність деяких діалектних слів (напр.: *говорит', курс'іроват', наж'раўс'а*). Встановлено, що про високий рівень усвідомлення діалектоносіяма діалектного вживання лексем, компаративів та виразів сигналізують висловлювання на зразок *употребл'айец:а слово, пар'іўн'ан':а таке йе, отаке виражен'ийе* та ін. Виявлено негативну та позитивну аксіологію діалектного мовлення, зокрема переважає негативна оцінка. Вказуючи на змішаний тип діалектного мовлення — поєднання українських, російських чи білоруських мовних елементів, діалектоносії ідентифікують себе з хохлами; також вони називають себе українцями. Принагідно зафіксовано нейтральне або негативне ставлення діалектоносіїв до назви «хохол». Окреслено перспективи подальшого вивчення діалектних метатекстових висловлювань.

Ключові слова: феномен діалектної особистості, метамовна свідомість, східнополіський говір, метатекстові висловлювання, діалектне мовлення, національна самоідентифікація, хохол.

- Kholodon O. M. (2020). Metatekstovi vyslovliuvannia dialektonosiviv Skhidnoho Polissia: osoblyvosti dialektnoi movy na riznykh movnykh rivniakh. *Filolohichniy chasopys*, 2 (16), 87–102. URL: <http://fch.udpu.edu.ua/article/view/220615> (last accessed: 08.01.2021). [In Ukrainian].
- Kholodon O. M. (2017). Semantychna variatyvnist diieslivnoi leksyky v skhidnopoliskomu dialekti.: Cand. of Philol. Sc. diss.10.02.01. Kyiv. [In Ukrainian].
- Charciarek A. (2010). Polskie wyrażenia metatekstowe o funkcji fatycznej i ich odpowiedniki czeskie i rosyjskie. Katowice.
- Żabowska M. (2009). Hierarchia wyrażen metatekstowych. *Linguistica Copernicana*, (2), 179–189. URL: https://www.researchgate.net/profile/Magdalena_Zabowska/publication/284787604_Hierarchia_wyrazen_metatekstowych/links/57fe2a7808ae6b2da3c86266/Hierarchia-wyrazen-metatekstowych.pdf (last accessed: 08.01.2021).

O. M. KHOLODON

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
E-mail: kholodonolena@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7546-6479>

EASTERN POLISSIAN DIALECTAL SPEAKERS' METATEXTUAL UTTERANCES: DIALECTAL SPEECH

The article deals with the problem of the study of the dialectal personality phenomenon and analyzes Eastern Polissian dialectal material, which testifies about actualization of the dialectal speakers' metalinguistic consciousness. It is noted that the territory of Eastern Polissia borders on Belarusian and Russian languages, on the border of which scholars notice a special "surge" of metalinguistic activity, although they indicate that dialectal speakers' metatextual utterances are not frequent in everyday communication. The purpose of the study is to identify the metatextual utterances of the Eastern Polissian dialect that reflect their knowledge and evaluation of the dialectal speech. The source of the study is the dialectal material recorded by the author in Chernihiv and Sumy oblasts during 2009–2019 and recorded dialectal texts; metatextual utterances are fixed occasionally. It is established that metatextual utterances in the dialectal communication arise spontaneously in the condition of communicators' / speakers' language norm contravention, understanding the opposition "his own" — "foreign", relocation of dialectal speakers to another language environment and explorer's provocation with direct questions. Revealed manifestations of oppositions "the Ukrainian literary language (or dialectal speech, which, according to dialectal speakers' opinion, is close to literary)" — "the dialectal speech", "the town speech" — "the village speech", "the speech of educated people" — "the speech of village people" reflect the folk classification of idioms. It is determined that Eastern Polissian dialectal speakers, comprehending the dialectal speech, define in general its locality, peculiarity (e.g. *за́монит' на-сво́йму, на-сво́йму разгавар'у́ем, тара́торим на-сво́йму*), mixed character (e.g. *м'єшана мо́ва, мо́ва лу́тана, п'єремис'*) and the language belonging of dialectal words in particular (e.g. *говору́т', кур'с' і́роват', наж'рау́с'а*). The negative and positive axiology of dialectal speech is determined, in particular negative estimation is prevalent. Pointing to a mixed type of the dialectal speech — a combination of the Ukrainian, Russian or Belarusian language elements, dialectal speakers identify themselves with the khokhols; also they identify themselves with Ukrainians. Neutral or negative dialectal speakers' estimations of the name of khokhol are fixed partially. The study outlines vistas of further research into dialectal metatextual utterances.

Keywords: dialectal personality phenomenon, metalinguistic consciousness, Eastern Polissian dialects, metatextual utterances, dialectal speech, national self-identification, khokhol.

Дата надходження до редакції — 09.02.2021

Дата затвердження редакцією — 16.02.2021